

Homofonija u religijskim nazivima i imenima

Uvod: *Religijski pravopis* – posebni pravopis

Godine 2013. objavljen je *Hrvatski pravopis* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje. To je opći pravopis namijenjen učenicima završnih razreda osnovne škole, srednjoškolicima i odraslim govornicima hrvatskoga jezika. Već pri njegovu objavljivanju bilo je jasno da se takvim općim pravopisom ne mogu riješiti sve pravopisne dvojbe, nego da će nakon njegova objavljivanja i u skladu s njime trebati izraditi i neke posebne pravopise, tj. pravopise koji proširuju pravopisna pravila u skladu s potrebama struke ili područja ili ih prilagođuju metajezikom i metodologijom njihova iznošenja dobnoj skupini ili se opširnije bave pojedinim pravopisnim problemom. Pravopisi, i hrvatski i drugih jezika, uglavnom vode računa o općeobvezujućoj jezičnoj primjeni koja se pojavljuje u administrativnome i znanstvenome funkcionalnom stilu te u dijelu publicističkoga stila. Različita područja ljudske djelatnosti i različite struke imaju različite uzusne pravopise, koje bi svakako trebalo verificirati funkcionalnim pravopisima.¹ Stoga su nakon objave *Hrvatskoga pravopisa* u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje pokrenuta tri nova institutska pravopisna projekta: *Mali školski pravopis*, *Religijski pravopis* i *Rječnik velikoga i maloga početnoga slova*. Rezultat rada na projektu *Mali školski pravopis* objavljivanje je *Prvog školskog pravopisa* (2016. godine) i pokretanje portala *Hrvatski u školi* (hrvatski.hr), na kojemu se uz *Hrvatski na maturi* i *Hrvatski pravopis* (koji su i dosad bili dostupni na internetu) nalaze i pravopisni zadatci, jezične igre, rukopisno pismo, jezikoslovni radovi namijenjeni nastavnicima, jezični savjeti namijenjeni učenicima te jednostavna objašnjenja značenja i podrijetla frazema. *Rječnik velikoga i maloga početnoga slova* i *Religijski pravopis* komplementarni su projekti jer se mnogi problemi u *Religijskome pravopisu* odnose na veliko ili malo početno slovo. U okviru projekta *Religijski pravopis* u *Hrvatskome jeziku* objavljena su već tri rada koji s različitih aspekata obrađuju pravopisne probleme u religijskim imenima i nazivima.²

¹ O funkcionalnim pravopisima već su objavljena dva rada u *Hrvatskome jeziku* (Hudeček, Lana; Vučić, Ivana. 2014. Funkcionalni pravopis: Dizajn i pravopisna norma – pisanje točke iza rednoga broja. *Hrvatski jezik* 1/2: 1–4. Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2017. Funkcionalni pravopis: Pravopis i novinski tekst. *Hrvatski jezik* 4/2: 1–10). O toj je temi objavljen i rad Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica 2016. Navođenje u novinskom tekstu. *Jezik medija nekada i sada. Zbornik radova sa znanstvenoga skupa održanoga 6. i 7. lipnja 2014. godine na Filozofskome fakultetu u Osijeku*. Hrvatska sveučilišna naklada i Filozofski fakultet u Osijeku. Zagreb – Osijek.

² Lewis, Kristian; Čubrić, Marina 2017. Svetci u pravopisu. *Hrvatski jezik* 4/4: 27–29. Mederal, Krešimir. 2018. Pravopisna promišljanja o islamskim, judaističkim i dharmičkim vjerskim nazivima i imenima. *Hrvatski jezik* 5/1: 1–8; Hudeček, Lana. 2018. SVI SVETI i SVETA TRI KRALJA. *Hrvatski jezik* 5/1: 29–30.

Korpus za istraživanja pravopisnih i jezičnih problema u religijskome nazivlju prikupljen je ekscerpiranjem općih (npr. *Hrvatski pravopis*, *Školski rječnik*), posebnih (npr. Klaićev *Veliki rječnik stranih riječi*) te religijskih rječnika i priručnika (npr. *Religijski leksikon LZ-a* Miroslav Krleža, *Hrvatska kršćanska terminologija* Jeronima Šetke, *Hrvatsko kršćansko nazivlje* Mile Mamića), vjerskih časopisa (npr. *Glasa koncila* i *Glasnika mira*), udžbenika vjeronauka, kurikula za vjeronauk itd. Građa su za pravopis i tekstovi različitih vjerskih zajednica, odnosno tekstovi koji se odnose na različite vjere te česti upiti korisnika službe jezičnih savjeta. Potrebu za ovakvim priručnikom pokazat ćemo samo na dvama primjerima neujednačene uporabe naziva crkava. Primjeri su preuzeti s interneta.

uporaba	crkva “Hrvatskih mučenika” Crkva hrvatskih mučenika crkva Hrvatskih mučenika Crkva Hrvatskih mučenika crkva hrvatskih mučenika crkva Hrvatskih Mučenika	crkva bezgr(j)ešnoga začeca Blažene Djevice Marije crkve Bezgr(j)ešnoga začeca blažene Djevice Marije crkva Bezgr(j)ešnoga Začeca Blažene Djevice Marije
prijedlog rješenja	crkva hrvatskih mučenika	crkva bezgr(j)ešnoga začeca Blažene Djevice Marije

Objašnjenje je za navedeni prijedlog da crkva nema ime nego naziv u kojemu se navodi komu ili čemu je posvećena. *Hrvatski mučenici* i *bezgr(j)ešno začeca* pišu se malim početnim slovom, pa ih tako treba pisati i u nazivima crkava.

Pravopisne razine – struktura *Religijskoga pravopisa*

Religijski pravopis slijedit će strukturu *Hrvatskoga pravopisa* i sva su rješenja u njemu usklađena s rješenjima *Hrvatskoga pravopisa*. Ovdje ćemo navesti nekoliko primjera za svako poglavlje:

poglavlje	problem	primjer
Fonologija	ć/ć	časna sestra, časoslov, čestičnjak, čistilište, čitanje, čudo, ćudoređe, karmelićanka, Korinćani, mladomisnik – V mladomisniće
	đ/dž	đakon, Džibril, džihad, hidžra, hodža, miradž
	bilježenje ispadanja glasova	adventski
	ije/je	grijeh > grijesi/grehovi/grjehovi, bezgrešno/ /bezgrješno, grešnik/grješnik

Veliko i malo početno slovo	veliko početno slovo	Bog, Crkva, Papa
	malo početno slovo	bog, crkva, hram, giganti, gorgone, harpije, kentauri, kiklopi, lari, muze, najade, penati, sfinge, sirene, titani, valkire
Sastavljeno i nesastavljeno pisanje	sastavljeno pisanje	grkokatolički, nežidov, nekršćanin, Očenaš (ime molitve), rimokatolički, svetopisamski, uime, vjeroispovijest, Zdravomarija (ime molitve)
	pisanje sa spojnicom	Dalaj-lama, dalaj-lama, grkokatolički, halal-certifikat, halal-hrana, halal-industrija, halal-tržište, halal-turizam, košer-hrana, Porečko-pulska biskupija
	nesastavljeno pisanje	bar micva, Jom kipur, Kurban bajram, Roš hašana
Pisanje riječi iz stranih jezika³	imena	Jad Vašem, Mordehaj
	opće imenice	bar micva, šiksa, nusah
Kraćenje riječi	kratice	bl., sv., fra, don, p., s., ss., oo., vlč., mons., msgr., katol., Lk, Post, Jd, Ez, Kor
	pokrate	nesklonjive: BDM, IHS, INRI sklonjive: IKA IKA-e, OSB OSB-a (Ordo sancti Benedicti)
Pravopisni znakovi	točka i zagrada (piše li se točka iza i/ili ispred zagrade)	Uskrsnuće Lazara jedno je od najvećih Isusovih čuda. (Ivan 11, 1–44).
	bjelina i crtica/ /spojnica	(Lk 6,20–23) > (Lk 6, 20–23)

Najopsežnije je poglavlje *Veliko i malo početno slovo* (vidi radove Lewis i Čubrić te Hudeček). Kao i u *Hrvatskome pravopisu* i u *Religijskome pravopisu* na kraju će se nalaziti jezični savjeti koji se odnose na sve jezične razine, npr.:

³ O tome se opširno piše u radu Mederal, Krešimir. 2018. Pravopisna promišljanja o islamskim, judaističkim i dharmičkim vjerskim nazivima i imenima. *Hrvatski jezik* 5/1: 1–8.

leksik	paronimi	<i>religijski</i> ‘koji se odnosi na religiju, vjerski’ i <i>religiozan</i> ‘koji pripada određenoj religiji, pobožan’ <i>mitski</i> ‘koji se odnosi na mit, koji je iz mita’ i <i>mitološki</i> ‘koji se odnosi na mitologiju’
	razlikovanje značenja riječi	<i>blagdan</i> (vjerski) i <i>praznik</i> (državni), <i>brak</i> (zajednički život muškarca i žene uređen građanskim ili crkvenim zakonima), <i>ženidba</i> (stupanje u brak)
morfologija		genitiv od <i>Sveta Mati Slobode</i> je <i>Svete Matere Slobode</i> (sve je pisano velikim početnim slovom jer je to ime za <i>Majku Božju</i>)
tvorba		<i>katolikinja</i> > <i>katolkinja</i> , <i>uskršnji</i> > <i>uskrсни</i>
sintaksa imenica + imenica u genitivu ili pridjev + imenica		<i>liturgija crkve</i> > <i>crkvena liturgija</i>

U ovome ćemo radu iscrpnije obraditi pitanje homofonije u religijskome nazivlju, a ostala pitanja bit će predmetom posebnih radova.

religijski i religiozan

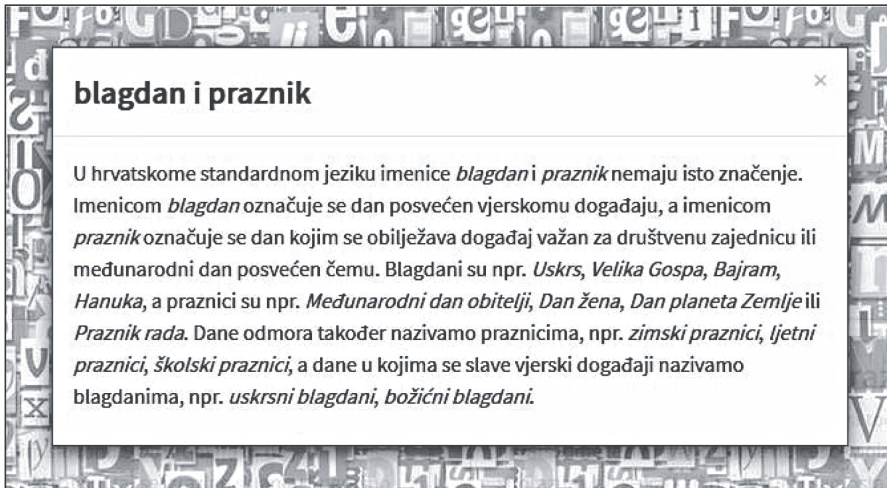
Riječi *religijski* i *religiozan* paronimi su, tj. imaju različita značenja, ali slično zvuče, pa se katkad u praksi zamjenjuju, tj. jedna od njih upotrebljava se umjesto druge. Riječ *religijski* znači ‘koji se odnosi na religiju, vjerski’, a riječ *religiozan* ‘koji pripada određenoj religiji, pobožan’. Stoga je dobro govoriti npr. o *religijskome obrazovanju*, ali o *religioznome čovjeku*.

religijski ‘koji se odnosi na religiju’ religijski leksikon	religiozan ‘pobožan’ religiozna obitelj
--	--

Homofonija – i veliko i malo početno slovo

Kad se govori o pravopisnim problemima u religijskome nazivlju, u prvome se redu nameće problem velikoga i maloga početnog slova. U religijskome je nazivlju posebno

česta homofonija ili istozvučnost, tj. pojava da se riječi izgovaraju jednako, ali različito pišu. Homofonija se može odnositi na riječi *Crkva/crkva, Bog/bog, Amen/amen* ili na sveze *Svi sveti / svi sveti, Sveta Barbara / sveta Barbara*. Također može biti riječ o homofoniji između riječi i sveza unutar religijskoga nazivlja ili o homofoniji između religijskoga naziva ili imena i riječi općega jezika.

U sljedećoj su tablici prikazani homofoni u religijske nazivlju:

Aleluja 'pjesma'	aleluja 'usklik'
Bajram 'skraćeno za određeni bajram, npr. Ramazanski bajram'	bajram 'muslimanski naziv za blagdan'
Bezgrešno/Bezgrješno začće 'skraćeno ime bogomolje i blagdana koji se slavi 8. prosinca'	bezgrešno/bezgrješno začće 'događaj začća Marijina'
Bog 'stvoritelj svijeta u kršćanstvu'	bog 'nadnaravno biće koje štiju pripadnici različitih religija'
Božji 'koji se odnosi na Boga'	božji 'koji se odnosi na boga'
Crkva 'zajednica kršćanskih vjernika'	crkva 'bogomolja, npr. crkva svetoga Ivana'

Dalaj-Lama 'konkretna osoba s naslovom dalaj-lame' (kad se piše bez navođenja imena')	dalaj-lama 'naslov budističkoga svećenika i osoba s naslovom dalaj-lame'. Piše se malim početnim slovom kad se misli na naslov, kad stoji uz ime te kad se upotrebljava u množini.
Had 'bog podzemlja'	had 'podzemni svijet'
Križ 'simbol Kristove patnje, skraćeno za Sveti Križ'	križ 'kršćanski simbol, 2. predmet u obliku križa'
Papa 'konkretna osoba s naslovom pape' (bez navođenja imena')	papa 'naslov rimskoga biskupa i vrhovnoga poglavara i osoba s naslovom pape'. Piše se malim početnim slovom kad se misli na naslov, kad stoji uz ime te kad se upotrebljava u množini.
Proroci 'knjiga u Starome zavjetu'	proroci 'oni koji prenose Božju poruku'
Prorok 'Muhamed'	prorok 'onaj koji prenosi Božju poruku'
Rođenje Ivana Krstitelja 'blagdan'	rođenje Ivana Krstitelja 'događaj'
Sveta Barbara 'crkva i blagdan'	sveta Barbara 'svetica'
Sveta Stolica 'Država Vatikanskoga Grada, Vatikan'	Sveta stolica 'vrhovno upravno tijelo Katoličke Crkve'
Sveta tri kralja 'blagdan'	sveta tri kralja 'biblijski likovi'
Svi sveti 'blagdan'	svi sveti 'svi sveti i blaženici'
Uznesenje Blažene Djevice Marije 'blagdan, bogomolja'	uznesenje Blažene Djevice Marije 'kršćanska vjerska istina'

crkva svetoga Ivana ×

Kad se u nazivu crkve pojavljuje ime svetca, velikim se početnim slovom piše samo ime svetca, a imenica *crkva* i pridjev *sveti/ sveta* pišu se malim početnim slovom. Pravilno pišemo *crkva svetoga Ivana*, *crkva svete Barbare*, *crkva svete Ane*, *crkva svetoga Franje Asiškoga*.

U sljedećoj su tablici prikazani homofoni od kojih je jedan religijski naziv ili ime, a drugi riječ općega jezika:

Antikrist ‘Kristov protivnik koji će o Sudnjemu danu izazvati Krista na sukob’	antikrist ‘neznabožac, bezbožnik; samovoljan, razuzdan čovjek’
Apokalipsa ‘naslov posljednje knjige <i>Novoga zavjeta</i> ’	apokalipsa ‘smak svijeta, posljednji dani’
Djevica ‘Majka Božja’	djevica ‘horoskopski znak i osoba rođena u tome znaku’
Golgota ‘brdo pokraj Jeruzalema na kojemu je razapet Isus’	golgota ‘mučeništvo, patnja, stradanje’
Gospodin ‘Bog’	gospodin ‘odrastao muškarac’
Kalvarija ‘mjesto, doslovan prijevod aramejskoga imena Golgota’	kalvarija ‘križni put’, ‘muke, patnje’
Meduza ‘ime gorgone’	meduza ‘vrsta žarnjaka’
Muka ‘poglavlje u <i>Svetome pismu</i> ’ (<i>Muka Gospodnja / Muka Isusova</i>)’	muka ‘mučnina, jad, poteškoća’
musliman ‘pripadnik islamske vjere’	Musliman ‘pripadnik etničke skupine u SFRJ, danas pretežno zamijenjen identitetom Bošnjak’
muslimanka ‘pripadnica islamske vjere’	Muslimanka ‘pripadnica etničke skupine u SFRJ, danas pretežno zamijenjen identitetom Bošnjakinja’
Obećana zemlja ‘biblijski Kanaan’	obećana zemlja ‘zemlja koju je tko komu obećao’, ‘zemlja blagostanja i obilja’
Otac ‘Bog’	otac ‘muški roditelj’, ‘naslov svećenika ili redovnika’
Rekvijem ‘Verdijeva skladba, najčešće pisana izvorno <i>Requiem</i> ’	rekvijem ‘misa za mrtve’
samaritanac ‘pripadnik židovske sekte’	Samaritanac ‘stanovnik Samarije/Samaritanije’ samaritanac ‘milosrdan čovjek’

samaritanka ‘pripadnica židovske sekte’	Samaritanka ‘stanovnica Samarije/Samaritanije’ samaritanka ‘milosrdna žena’
Sin ‘Isus Krist’	sin ‘muško dijete u roditelja’
Spasitelj ‘Bog’	spasitelj ‘osoba koja koga spašava’. U tome se značenju preporučuje uporaba riječi <i>spasavatelj</i> ili <i>spasilac</i> .
Stvoritelj ‘Bog’	stvoritelj ‘osoba koja je što stvorila’. U tome se značenju preporučuje uporaba riječi <i>tvorac</i> .
Svemogući ‘Bog’	svemogući ‘osoba koja sve može’
Titan ‘Saturnov satelit’	titan ‘mitsko biće’
Tvorac ‘Bog’	tvorac ‘osoba koja je što stvorila’
Vjeronanje ‘molitva Apostolsko vjeronanje’	vjeronanje ‘kratak vjeroispovjedni obrazac koji sadržava glavne kršćanske vjerske istine’
Učitelj ‘Isus Krist’	učitelj ‘osoba koja koga poučava’
židov ‘pripadnik židovske vjere’	Židov ‘osoba koja je po narodnosti Židov’
židovka ‘pripadnica židovske vjere’	Židovka ‘žena koja je po narodnosti Židov’

Primjer *Sveti/sveti Rok* mogao bi se svrstati u obje tablice jer *Sveti Rok* označuje blagdan, bogomolju, mjesto i tunel, a *sveti Rok* svetca.

Zaključak

Religijski pravopis namijenjen je svima koji se bave vjerom, njezinim proučavanjem ili širenjem, svim vjernicima i svim osobama koje se u svakodnevnome radu susreću s problemima povezanim s pisanjem vjerskoga teksta ili teksta o pojedinome aspektu vjerskoga ili crkvenoga života i djelovanja. U ovome radu samo su naznačeni neki od problema koji se pojavljuju u religijskome nazivlju i imenima. Cilj je rada upoznati čitatelje s mnogim problemima koji se u ovome području pojavljuju te potaknuti daljnja promišljana povezana s jezičnim i pravopisnim problemima povezanim s religijskim nazivljem i imenima. Pozivamo čitatelje *Hrvatskoga jezika* da nam se jave s problemima koje su uočili u religijskome nazivlju i imenima.